

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת לך לך תשע"א

ללכת בדרכם של עמודי העולם

"עולם - חסד יבנה"

שיחה זו, היא שיחתנו הראשונה השנה לספר בראשית, שהוא "ספר היצירה בחידוש העולם ויצירת כל נוצר" (הרמב"ן בהקדמתו לחומש שמות). כשאנו שואלים את עצמנו למה בכלל נברא העולם, עלינו לדעת, שבאופן כללי, כששואלים שאלות על מעשי ה', התשובה היא שאי אפשר לדעת הרבה. "כִּי גִבְהוּ שְׁמַיִם מֵאָרֶץ, כִּן גִּבְהוּ דְרָכֵי מְדַרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם" (ישעיהו נה, ט). מחשבת ה' אינה ניתנת להשגה בשכל אנושי. ובכל זאת, אם מנסים להבין בשכלנו הקטן והמוגבל, מה היתה פונת ה' בבריאה - ההסבר המקובל הוא, שלפני בריאת העולם לא היה לקב"ה למי להיטיב, וכיון שִׁמְטָבֵע הַטוֹב לְהִיטִיב, ברא הקב"ה את העולם, כדי שיהיה לו למי להיטיב¹. "עולם - חסד יבנה" (תהלים פט, ג). הוא נבנה כדי לעשות בו חסד לנבראים; לאנשים לפי צרכם, לבעלי חיים לפי צרכם, וכן למלאכים.

זהו גם הדבר שהקב"ה דורש מן האדם - לעסוק בהטבה לאחרים. ה' בורא את האדם, אבל לאדם אין למי להיטיב. "לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבָדוֹ, אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּגִדְדוֹ" (בראשית ב, יח). כך יוכלו להיטיב זה לזה, ואח"כ גם לילדים שלהם. יהיה להם למי להיטיב. אחר כך, כש"השִׁחִית כָּל בְּשָׂר אֶת דְּרָפֹן עַל הָאָרֶץ" (שם ו, יב), הקב"ה מביא מבול, ומחריב את העולם. למה? - "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חַמָּס מִפְּנֵיהֶם" (שם, יג). "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל" (רש"י שם). [למרות שהיו גם עבירות אחרות בדור המבול, כגון גילוי עריות ועבודה זרה (עי' רש"י שם ב ושם א)]. למה דוקא על הגזל? כי גזל הוא הפך מידת החסד², וכשלא עוסקים בחסד - אין קיום לבריאה, שנבראה כדי שיעסקו בה בחסד.

אז מה העצה? כיצד מחזירים לעולם את זכות קיומו? - ה' נוטל את נח ובני משפחתו, ומטיל עליהם משימה ענקית של חסד: להתעסק שנה שלמה בעשיית חסד עם בעלי חיים. במשך שנה שלמה, יומם ולילה, שבעה ימים בשבוע, הם מטפלים בברואים שבתיבה. אלפי מיני בהמות עופות ורמשים מתארחים בתיבה, ושמונה מצרים בלבד (נח ושלושת בניו, ונשותיהם) עומדים לשירותם, להגיש לכל אחד מהם את מזונו המתאים לו, בשעות הנוחות לו: זה אוכל בשרי, זה אוכל חלבי, וזה אוכל פרווה. זה אוכל בלילה, וזה ביום. זה לפני עלות השחר, וזה בצהרים. עבודה קשה ביותר, שקשה לתארה! שנה שלמה לא ראו נח ובניו שינה בעיניהם! (תנחומא פ' נח אות ט) שנה שלמה של מסירות נפש, לעשות חסד עם בעלי החיים, בכל שעות היממה.

שלשת האבות - שלשת עמודי העולם

ובכל זאת, לא זו התכלית העיקרית של האדם, לעסוק בעשיית חסד עם חיות. לכן, לקראת סוף ימיו של נח, בא אברהם אבינו לעולם³, וגם הוא עובד במידת החסד⁴. נח הציל את העולם בעשיית חסד עם בעלי חיים, ואברהם עושה את החסד הגדול. נוטע אשל בבאר שבע (בראשית כא, לג), ועושה חסד עם בני אדם. ולא רק חסד גשמי, אלא גם חסד רוחני (עי' רש"י שם, וכן בפרשתנו - יב, ה), ללמדם שיש בורא לעולם, ושצריך להאמין בו ולעבדו, שזהו החסד היותר גדול שאפשר לעשות עם הזולת, להעניק לו חיי עולם, ולא רק חיי שעה.

אבל העולם זקוק לשלשה עמודים לעמוד עליהם. אין די בעמוד החסד שיסד אברהם אבינו, צריך גם עמוד של תורה ועמוד של עבודה (אבות פ"א מ"ב). לכן באים אח"כ יצחק ויעקב, כאשר יצחק הוא עמוד העבודה, הקרבן הנעקד על גבי המזבח, "וַיַּעֲקֹב - אִישׁ תָּם, יָשָׁב אֱהָלִים" (בראשית כה, כז), אהלו של שם ואהלו של עֶבֶר (רש"י שם). הוא עוסק כל היום בתורה, כדי להעמיד את עמוד התורה בעולם. שלשת האבות מקימים את שלשת העמודים שעליהם העולם עומד.

למה דווקא על שלשה עמודים אלה העולם עומד? הרי תרי"ג מצוות יש בתורה, וכולן חשובות, ומה מיוחד בתורה עבודה וגמילות חסדים יותר משאר המצוות? אולי מותר לומר כך: תכלית עבודת האדם היא, להיות דבוק בה' עד כמה שאפשר, ודבקות זו צריכה להיות בשלשה דברים המרכיבים את כוחות האדם: מחשבה, רגש וכלי המעשה. כנגד שלשה דברים אלו מכוונים שלשת העמודים שהזכרנו - תורה, עבודה וגמילות חסדים.

הדבקות בה' במחשבה היא על ידי תורה. אמנם מחשבת הבורא היא מעבר ליכולת השגתנו, אבל ה' בחסדו נתן לנו ניצוץ ממחשבתו כדי שנוכל להשיג משהו ממנה, וזוהי התורה. על ידי לימוד התורה, יש לנו בכל זאת תפיסה כלשהי במחשבת ה', כל אחד לפום דרגא דיליה. ילד קטן לומד חומש לפי הבנתו, ר' עקיבא אייגר לומד לפי הבנתו שלו, חז"ל לפי הבנתם, וגם משה רבינו שנמצא כבר אלפי שנים בגן עדן לומד שם את התורה לפי הבנתו ומדרגתו שם, ואף על פי כן לא הגיע וגם לא יגיע לעולם לידיעת התורה בשלמותה, שהרי התורה היא חכמת אלקים, שהוא אין סוף, וממילא גם חכמתו היא אין סופית. רק "אֵל לֹא יִסַּח יְהוָה מִלְּפָנָיו" (איוב כה, כג) של תורה עד הסוף. חוץ ממנו, אין מי שמסוגל לתפוס את התורה בשלמותה. אבל בכל זאת, כל אחד לפי מדרגתו משיג על ידי לימוד התורה משהו ממחשבת ה' האין סופית, וזוהי - כאמור - הדרך להתדבק בקב"ה במחשבה.

והדרך להתדבק בה' ברגש, היא ע"י עבודת הקרבנות. כשאדם מקריב קרבן, הוא צריך להרגיש ש"ראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה הקרבן הזה, נפש תחת נפש" (רמב"ן ויקרא ט, ט). היום שאין לנו קרבנות, הדרך העיקרית להתדבק בה' ברגש היא ע"י עבודת התפילה. להרגיש כמה גדולה הזכות לעמוד שלוש פעמים ביום ולדבר אל ה' כדָּבָר בֵּן אֶל אָבִיו, שמדבר אליו מתוך קורבה גדולה. להרגיש שכביכול אנו מדברים פנים אל פנים עם ה', מודים לו על כל הדברים הטובים שעשה לנו, ומבקשים ממנו שימשיך להיטיב לנו, לתת לנו חכמה ותשובה וסליחה וגאולה וכל שאר הדברים שאנו צריכים. זוהי הדבקות בה' ברגש.

וגמילות חסדים - זו הדרך העיקרית להתדבק בה' בכלי המעשה. הרי כפי שהזכרנו, כל מטרתה של בריאת העולם, וכל מה שעושה הקב"ה בעולמו לאחר שנברא, הוא להיטיב לברואים. ממילא, הדרך להידבק בה' בכלי המעשה, היא ע"י שנעסוק גם אנו בהטבה לזולתנו.

”וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ מְאֹד”

ביטול העצמיות באופן מוחלט כמו משה רבינו, ממילא הם קולטים את נבואתם דרך מידותיהם, ועל כן היא מגיעה אלינו שלא בצורתה המקורית⁷. משל למה הדבר דומה? לשני יהודים שנכנסו לבקר בבית מדרש מסויים, ונתבקשו אח”כ לתאר את מה שראו. זה מספר שראה ארון קודש וחלונות וסטנדרים, וזה מספר שראה תלמידים יושבים ולומדים. ממה נובע השוני? מזה שכל אחד “נתפס” לראות את מה שעניין אותו יותר על פי מידותיו. שני תיאורים שונים לחלוטין - ושניהם אמת! כך גם בענין הנבואה: כל נביא קולט את מראָה הנבואה דרך כוחות הנפש שלו, וכשהוא מוסר את נבואתו - הנבואה כבר הושפעה מאישיותו⁸. זהו שאמרו חז”ל: “סגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד” (סנה’ פט, א). מראה הנבואה נראה לכל הנביאים באופן שווה, אבל מקבל ביטוי שונה אצל שני נביאים שונים שמספרים מה ראו⁹. [עד כדי כך, שאם מוצאים שני נביאים מתנבאים בלשון זהה לגמרי, יש להסיק מכך שנביאי שקר הם, וְתִאָּמַר בֵּינֵיהֶם אֵת “נבואתם” (שם); וכמו בהלכות עדות, שאם שני עדים מעידים בלשון מכוננת לגמרי, יש לחוש שעדי שקר הם ולפסלם (הו”מ סי’ כ”ח סע’ י’)]. רק משה רבינו מוסר את דבר ה’ בלי שינויים, מפני שהוא “עָנּוּ מְאֹד מְאֹד מְאֹד”, ואין לו עצמיות שתשפיע על נבואתו.

מה היה עיקר הנסיון בעקדה?

על פי היסוד שבארנו, תירץ מורי ורבי הגרא”מ שך זצ”ל שאלה גדולה בענין העקדה. העקדה הרי תופסת מקום נכבד אצלנו. קוראים עליה בתורה בראש השנה, תוקעים בשופר של איל כדי להזכירה, מזכירים אותה בברכת זכרונות (“ועֲקַדְתָּ יִצְחָק הַיּוֹם לְזֵרְעוֹ תִּזְכָּר”), וגם בהזדמנויות אחרות. ונשאלת השאלה: מהי בעצם גדולתו המיוחדת של אברהם אבינו, שהסכים לשחוט את בנו? הרי הרבה יהודים מסרו את עצמם ואת בנייהם למיתה על קידוש השם במשך הדורות, וא”כ מה המיוחד במה שעשה אברהם?

תירוצים שונים נאמרו לשאלה זו. אחד התירוצים מיוסד על דברי הפסוק, “מִתְהַלֵּךְ בְּתַמּוֹ צְדִיק - אֲשֶׁר יִבְנֶה אֶת־בְּנָיו” (משל כ, ז). ובאר הגר”ח מוולוז’ין זצ”ל, “כי כמה מידות שהצדיק טָּחַן וְנִגַּע לְהַשִּׁיג - לבניו אחריו המה כטבע מוטבע, ובקצת יגיעה יגיעו לזה; כמו שנראה בחוש, שרבים מעמי הארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם, והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם, שמסר נפשו לאור כשרים על אמונתו. וכן כל העשרה נסיונות [שנתנסה בהם אברהם אבינו], היו [כדי] לְהַשִּׁיר הַדָּרֶךְ לְפָנָיו [שנוכל גם אנו לעמוד בנסיונות דומים. למשל], הִתְעוֹרְרוֹת לְאִדָּם פְּתָאוֹם לִילֵךְ לְאַרְץ הַקּוֹדֶשׁ, הוּא מְנַסִּיחַ לְבָנָיו, וְקַבְּלָתָם כֻּלָּם דְּעִבְדִּין מִשְׁמִיא לְטַב - מְנַסִּיחַ הָרַעַב, שֶׁלֹּא הִרְהַר [אברהם] אַחֵר מִיְדוֹת הַשָּׁמַיִם” וכו’ (ירוש חיים) עמ”ס אבות פ”ה מ”ג).

על פי דברים אלו מתורצת השאלה: הכח של יהודים בכל הדורות למסור עצמם למיתה על קידוש השם, הוא ירושה לנו מאברהם אבינו, שמסר עצמו לשריפה על קידוש השם באור כשרים, ואת בנו לשחיטה בהר המוריה. אם ח”ו לא היה אברהם עומד בנסיונות אלו - גם לזרעו אחריו לא היה הכח לעמוד בנסיונות דומים. רק מפני שמסר אברהם אבינו את עצמו לשרפה בכבשן האש, ואת יצחק בנו לשחיטה בהר המוריה, יכולים גם בניו אחריו למסור את עצמם ואת בנייהם למיתה על קידוש השם.

אבל מורי ורבי הגרא”מ שך זצ”ל תירץ באופן אחר, ואמר כך: עצם הציווי לשחוט את יצחק, לא היה נסיון גדול עבור אברהם אבינו, שכן אם ה’ בכבודו ובעצמו אומר לו לעשות כן, לא שייך כלל לעבור על דבריו. ה’ יכול להמית את יצחק גם בלי “עזרתו” של אברהם, וא”כ אין טעם לנסות ולהתחמק מלקיים את הציווי. מה היה אפוא הנסיון

והנה, יחד עם העיסוק בתורה עבודה וגמילות חסדים, צריך גם לשמוח במה שעושים. להכיר טובה לקב”ה על שזיכה אותנו לעסוק בענינים נעלים אלו שמקיימים את העולם, ואף על פי כן ועם כל זה - להשאר עָנּוּ! מי שהגיע לדבקות בה’ יותר מכל אדם, זהו משה רבינו, ובכל זאת הוא נשאר עָנּוּ. ה’ אומר לו לכתוב בתורה, “פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ... וְתִמְנַת ה’ יִבִּיט” (במדבר יב, ח), אומר לו לכתוב “וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה, אֲשֶׁר יָדָעוּ ה’ פְּנִים אֶל פְּנִים” (דברים לד, י), הוא מאמין בכל מה שכתוב בתורה - שהרי אין מי שמאמין בתורה יותר ממשה רבינו - ובכל זאת הוא נשאר עָנּוּ. “וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ מְאֹד מְאֹד מְאֹד” (במדבר יב, ג).

איך יכול משה לכתוב שבחים כאלה על עצמו, ולהשאר עָנּוּ? - התשובה היא, שמשה לא מייחס את מעשיו הגדולים ואת מדרגתו לעצמו, אלא לקב”ה. הוא רואה את הכל כמתנת אלקים. הקב”ה הוא זה שנתן לי את האפשרות להיות עָנּוּ, בחר בי לדבר עמי פה אל פה, לתת באמצעותי את הלוחות, ולעשות כל מה שעשיתי במצרים, לא בגלל איזו מעלה שיש בי מעצמי, אלא הכל מתנת שמים. ממילא, אם לא בגלל מעלה או גדלות שיש בי מעצמי נבחרתי לדברים הללו - אין כל מקום לגאווה והתנשאות, ואפשר בקלות להשאר עָנּוּ. ידיעת ערך עצמו לא מפריעה לאדם להיות עָנּוּ, כל עוד הוא לא מייחס את גדולתו לעצמו. לכן זוכה משה להשראת השכינה, כי הוא לגמרי בטל לגבי השכינה.

אפילו אברהם אבינו, שגם הוא עָנּוּ גדול, אומר על עצמו “וְאֶנְכִי עֹפֵר וְאֶפְרַי” (בראשית יח, כז). עפר ואפר אינם שווים הרבה, אבל בכל זאת יש להם איזו ממשות. לעומת זאת, משה רבינו אומר על עצמו ועל אהרן “וְנִתְּנָנוּ מֶה”⁵ (שמות טז, ז). אין לנו שום עצמיות. אינני ולא כלום. ממילא, אם אין לו שום עצמיות - הוא האדם המתאים לקבל את התורה ולמסרה לישראל. רק הוא ימסור את התורה בדייקנות, בלי להכניס בה גוון עצמי. מי שאינו בתכלית הענוה, עלול (בלי כוונה) לעַרְב בתורה את עצמיותו. לכן, רק משה, העניו מכל האדם, הוא הראוי להעביר את התורה לעם ישראל. הוא ימסור את התורה בדיוק כפי שקבלה, בלי להכניס בה דבר מעצמיותו, שהרי אין לו כלל עצמיות.

נבואת משה באספקלריא המאירה - תנאי הכרחי למסירת

התורה בדייקנות

ענין זה, שמשה רבינו היה חָסֵר כל עצמיות, הוא עומק דברי חז”ל, שאמרו: “כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה” (יבמות מט, ב). ודאי יש ענינים נסתרים בזה, אבל באופן פשוט נראה שביאור הענין הוא כך: כשאור עובר דרך זכוכית שקופה, הוא עובר פחות או יותר ללא שינוי. נכנס לְכָן ויוצא לְכָן. לעומת זאת, כשאור עובר דרך זכוכית צבועה או ניחית, מתקבל אור צבעוני, כפי גוון הזכוכית שְׁדַרְכָּה עבר האור. כך גם בענין הנבואה: הנבואות שנמסרות לנו ע”י שאר הנביאים, מגיעות אלינו פָּאֹר שעובר דרך זכוכית צבעונית, שאז יש שינוי בצבע האור שמגיע אלינו. לעומת זאת, נבואתו של משה רבינו מגיעה אלינו פָּאֹר שעובר דרך זכוכית לבנה ושקופה לחלוטין (“אספקלריה המאירה”), שהאור עובר דרכה בלי שום שינוי⁶.

ממה נובע הבדל זה בין משה לשאר הנביאים? הבדל זה נובע מכך, שמשה רבינו הוא “עָנּוּ מְאֹד מְאֹד מְאֹד” (במדבר יב, ג). ענוה מופלגת זו הופכת אותו לחסר עצמיות לחלוטין, כזכוכית חסרת צבע, ועל כן הנבואה ה”עוברת” דרכו מגיעה אלינו בדיוק כפי שְׁקִבְלָהּ, ללא שינוי. לעומת זאת, שאר הנביאים לא הגיעו למדרגת

סדום. כך על כל פנים לפי הדעה בגמרא, שלא נהג נכון כשהחזיר את הנפש למלך סדום.

למי מועילה "זכות אבות"?

אבל צדיק אחד בכל זאת היה בסדום, וזהו לוט. למרות שנאמר בו "ויסע לוט מקדם" (בראשית יג, יא), "שהסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר: אי אפשר לא באברהם ולא באלקינו" (רש"י שם), בכל זאת משהו מבית אברהם נשאר בו. הוא מכניס אורחים לביתו במסירות נפש (בראשית יט, א-ח) כפי שראה בבית אברהם, וגם אוכל מצות בפסח (עי' שם, ג ורש"י שם) - למרות שלא יצא ממצרים, ולא עתיד לצאת ממצרים - כי כך חנינו אותו בבית אברהם. לכן הוא זוכה לצאת מסדום בלי פגע. אמנם את אשתו הוא איבד, וגם את חתניו ואת שתי בנותיו, אבל את גופו הוא הציל, כי נשאר לו משהו מאברהם אבינו.

אבל כל זה רק אצל לוט עצמו. בניו - עמון ומואב (עי' שם, ל-לח) - כבר לא כאלו. הם לא מכניסי אורחים, אלא ההפך הגמור מזה. נוהגים במדת סדום. "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרכי מצאתכם ממצרים, ונאשר שכר עליך את בלעם בן בעור... לקללך" (דברים כג, ד-ה). חסר להם יסוד החסד. אבל גם אם בבניו חסר יסוד החסד, לפחות הבנות בסדר. "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" (יבמות עו, ב). משהו מבית אברהם הצליח לוט בכל זאת להעביר לזרעו, אם לא לבנים, לפחות לבנות. השפעתו של אברהם לא אבדה אצלו לגמרי. הוא אפילו זוכה לקבל שתי ארצות מן הארץ המובטחת לאברהם אבינו. הקב"ה נותן לאברהם אבינו עשר ארצות (בראשית טו, יח-כא), ומתוכן שתיים מקבל לוט (עי' רש"י שם, יט), [ואחת מקבל אח"כ עשו (רש"י שם)], מפני שנשאר בו משהו מההשפעה של אברהם אבינו.

אך כמובן, הרבה יותר מזה ירש עם ישראל מאבותיו. הרבה מידות טובות ומעלות רוחניות עברו אלינו בירושה מאברהם יצחק ויעקב, שזהו ענינה של "זכות אבות", שאנו כה מרבים להזכירה. כי מהי "זכות אבות"? אם אבותינו היו צדיקים, מה זה נוגע אלינו? ויותר מכך: אם ישפטו אדם על גניבה שביצע, והוא יאמר להגנתו: "אבי היה אדם ישר!" מה יאמר על כך השופט? הרי הוא יאמר לו: "אם כך, יש להחמיר בדיןך עוד יותר! בשלמא אם אביך היה גנב, היה מקום להתחשב בכך, שלא ראית מימך דרך אחרת. אבל אם אביך היה אדם ישר, וחניך גם אותך להיות ישר, למה נהיית גנב?... צדקת אבותינו צריכה א"כ לקטרג עלינו ח"ו, ולא לעמוד לזכותנו! מדוע אפוא מרבים אנו להזכיר אותה בתפלה ובשאר הזדמנויות?

הסביר בזה מו"ר הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל, שכוונת הדברים היא, שגם לנו יש משהו מצדקת של האבות. גם אם רחוקים אנו מאד מלהיות דומים לאברהם יצחק ויעקב, אבל משהו מאהבת החסד של אברהם, משהו ממסירות הנפש על קידוש השם של יצחק ומשהו מאהבת התורה של יעקב יש גם בנו. לא "זכות אבות" אנו מזכירים לפני ה', אלא "זכות אבות", כי משהו מזכות נפשם של אבותינו הקדושים וממידותיהם הטובות עבר גם אלינו, ובזכות זה אנו מבקשים מה' לרחם עלינו (עי' מכתב מאלהו ח"א עמ' 8-14)¹³.

אבל אם כך, צריך שנלך באמת בדרכי אבותינו, נטפח בתוכנו את המידות הטובות שקבלנו מהם בירושה, ורק אז יש תקוה שזכות זו תעמוד לנו. אם חלילה לא נעשה כן, ולא נטפח בתוכנו את המידות הטובות של אבותינו הקדושים - לא תשאר בידנו זכות אבותינו, וממילא גם לא זכותם. הרי גם לעשו היה אבא צדיק, וסבא צדיק, וכל זה לא עוזר לו, כי הוא לא ממשיך בדרכם. זוהי אפוא הבחירה שלנו,

לאברהם? הנסיון היה, כיצד יפרש את הנבואה שקיבל. הרי אברהם אבינו - כמו כל נביא (חוץ ממשנה רבינו) - רואה "חידות", ולא מראה ברור. ממילא, יש מקום לפתור את המראה באופנים שונים. [אלא שחובתו של הנביא, כמובן, לפתור את החידה באופן שנראה לו קרוב ביותר אל האמת]. ממילא, אם לא היה אברהם ירא שמים מושלם, הוא לא היה מפרש שכוונת ה"חידה" היא שצריך לשחוט את יצחק. היה מפרש שצריך לשלוח אותו לשיבה של שם ועבר, או לגלות, או משהו אחר כיו"ב, אבל בשום אופן לא לשחוט. ממילא, אם הוא מפענח את ה"חידה" באופן האמיתי ביותר שנראה לו, למרות שלפי פירוש זה יוצא שעליו לשחוט את בנו - סימן שהוא ירא שמים מושלם. [אמנם אברהם טעה בהבנת דברי ה', שהרי ה' לא אמר לו 'שְׁחַט הוּ שֵׁם לְעֹלָה', אלא רק 'הַעֲלֵה הוּ שֵׁם לְעֹלָה...'] (בראשית כב, ב) - אבל כך רצה ה', שאברהם אבינו יטעה בדבר הזה, כדי שיעמוד בפניו נסיון העקדה¹⁰. זהו שאומר לו ה' לאחר העקדה: "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יִרָא אֱלֹהִים אֶתָּה" - כי פירשת את ה"חידה" באופן הקרוב ביותר אל האמת (לפי הבנתך) - "וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי" - לא נתת לשום נגיעה להטות את דעתך לפתרון "נוח" יותר, שלא יחייב לשחוט את יצחק. זוהי המעלה הגדולה של אברהם אבינו בעקדה, יותר מכל אדם אחר שמוסר את נפשו על קידוש השם. כך הסביר מורי ורבי הגרא"מ שך זצ"ל ("אבי עזרי" הלכ' יסודי התורה פ"ז ה"ו).

למה התפלל אברהם על אנשי סדום?

כפי שהזכרנו, אברהם אבינו עובד את ה' במדת החסד. כשה' מגלה לו שהוא עומד להחריב את סדום, הוא מתווכח עם ה' ואומר: "הֲלֹלָה לְךָ מַעֲשֵׂת פִּדְבָר הַזֶּה הַקְּמִית צְדִיק עִם רָשָׁע... הֲלֹלָה לְךָ, הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט"? (בראשית יח, כה) הוא בא עם טענה של חילול השם שיגרם בעולם ("הֲלֹלָה לְךָ") אם ה' ימית צדיק עם רשע (עי' רש"י שם), אבל ודאי שאחד המניעים שלו הוא גם מידת החסד שבו, להתפלל ולבקש רחמים אפילו על רשעים אלו, הפועלים בניגוד מוחלט לשיטתו. סדום היא הניגוד הקיצוני לחסד, ובכל זאת אברהם מנסה להציל אותם. אבל אולי מותר לומר סיבה נוספת, למה מנסה אברהם להציל את סדום. הגמרא שואלת, "מפני מה נענש אברהם אבינו, ונשתעבדו בניו למצרים מאתיים ועשר שנים" (נדרים לב, א). הגמרא מביאה כמה תשובות לזה, ואחת התשובות היא, מפני שאברהם החזיר למלך סדום את הנפשות שהציל במלחמה (בראשית יד, כא-כג). אמנם מלך סדום ביקש ממנו "תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ הַהִרְכָּשׁ קַח לְךָ" (שם, כא), אבל אברהם לא היה צריך להסכים לזה. היה צריך לקחת את הנפשות שהציל לשיבה שלו, ללמד אותם להיות בעלי חסד, ולא לשלוח אותם ל"שיבה" של פְּרַע מלך סדום, ששם לומדים להיות "רְעִים וְתִשְׁאִים לַה' מְאֹד" (שם יג, יג). לכן, לפני שה' משמיד את סדום, הוא אומר: הַמְכֹּסֶה אֲנִי מְאַבְרָהֶם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה"? (שם יח, יז) צריך להראות לאברהם את התוצאה מן הטעות שעשה, "לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת אֶחָיו" (שם, יט), שלא יעשו כך פעם נוספת, לותר על קירוב רחוקים לאמונה. אמנם רש"י באר באופן אחר, אבל שבעים פנים לתורה, ואולי מותר לומר, שכוונת ה' היתה לנמז ולומר לאברהם: החזרת את האנשים למלך סדום? - רָאָה מה גרמת! גרמת שאצטרך להמית אותם במיתה משונה! אם היית לוקח אותם לשיבה שלך, הם היו צדיקים, או לפחות לא היו רשעים כאלה, ולא היו מתים. אבל עכשיו - צריך להמיתם¹¹.

אולי זו הסיבה לכן, שאברהם מתאמץ כל כך להתפלל עבורם. אולי יש חמישים צדיקים, אולי יש פחות, מנסה בכל דרך למנוע את הגזרה. הוא לא מצליח בזה, כי אנשי סדום אכן היו מושחתים עד היסוד. אבל זהו שיעור מופר לאברהם אבינו, על כך שהחזיר את האנשים למלך

